

Riyâzî'nin Sakî-nâme adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3820)

miş, ardından diğer şairler alfabetik sıraya göre kaydedilmiştir. *Riyâzû'ş-şuarâ* dîbâcesindeki şiir anlayışı ve şair değerlendirmesiyle de önemlidir. Şiirde anlam ve söz dengesinin iyi kurulması gerektiği belirtilen dîbâcede şairler dört gruba ayrılır: Mânada yaratıcı olanlar, önceki mânaya yeni mânalar katarak güzelleştirenler, önce söylenmiş bir mânayı güzel bir ifadeyle yeniden söyleyenler, önceki mânadan başka mânalar bulanlar. Tezkiirenin bir başka özelliği de ele alınan şairlerle ilgili değerlendirmelerdir. Riyâzî tezkiresi, şairlerin ölümleri konusunda verilen dikkatli bilgiler ve düşürülen tarihlerin kaydedilmesiyle de dikkat çekmektedir. Ayrıca derkenarlarda başka şairlere atfedilen şiirlerin asıl sahiplerinin tesbiti hususunda kayıtlar düşülmüştür. Eser üzerinde Namık Açıkögöz tarafından bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır (bk. bibl.). *Riyâzû'ş-şuarâ*'nın çeşitli kütüphanelerde nüshaları vardır (İÜ Ktp., TY, nr. 761; Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3871; TSMK, Hazine, nr. 1276; Kütahya İl Halk Ktp., nr. 1200; Yapı ve Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., nr. 203).

BİBLİYOGRAFYA :

Riyâzî, *Riyâzû'ş-şuarâ* (haz. Namık Açıkögöz, yüksek lisans tezi, 1982), AÜ DTCF, s. 4; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 250, 265, 295; Muhibbî, *Hulâsâtü'l-eser*, III, 463-464; Uşşâkîzâde İbrâhim, *Zeyl-i Şekâik*, İÜ Ktp., TY, nr. 191, vr. 48^b, 171^a; İsmâil Be-liğ, *Güldeste-i Riyâzî-İrfân*, İstanbul 1287, s. 401; a.mlf., *Nuhbetü'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 1182, vr. 82^a; Şeyhî, *Vekâiyü'l-fuzalâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 81, s. 133, 134; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 237^b; Mehmed Tefvîk [Mesnevihan], *Mecmûa-i Terâcim*, İÜ Ktp., TY, nr. 192, vr. 41^a; *Osmanlı Müellifleri*, II, 183; Babinger (Üçok), s. 196; Namık Açıkögöz,

Riyâzî: Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği, Divan, Sâki-nâme ve Düstürü'l-Amel'in Tenkidli Metni (doktora tezi, 1986), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., *Riyâzî Divanı'ndan Seçmeler*, Ankara 1990, s. 24, 27, 28, 112-119; a.mlf., "Tahtkiyevî Bir Metin Olarak Riyâzî'nin Sâki-nâmesi", *TDA*, sy. 55 (1988), s. 73-83; a.mlf., "Riyâzî'nin Düstürü'l-Amel'i ve Ansiklopedik Önemi", *Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler)*, II/2, Elazığ 1988, s. 1-18; N. Gamm, "Riyâzî's Tezkire as a Source of Information on Ottoman Poets", *JAOS*, XCIX/4 (1979), s. 643-652; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 2385; Gönül Alpay, "Riyâzî", *İA*, IX, 751-753.

NAMIK AÇIKGÖZ

RIYÂZİYYÂT

(bk. MATEMATİK).

RIYÂZÜ'İ-ÂRİFİN

(رياض العارفين)

Rizâ Kulu Han'ın (ö. 1288/1871)

tasavvufî şiir yazar şairlere dair Farsça tezkiresi

(bk. RIZÂ KULI HAN).

RIYÂZÜ'n-NÜKABÂ

(رياض النقباء)

Sahaflar Şeyhizâde Ahmed Nazif Efendi'nin (ö. 1275/1858-59 [?]) nakîbüleşrafların biyografisine dair eseri.

Osmanlı devlet teşrifatında çok önemli yere sahip olan nakîbüleşrafların biyografisine dair ilk eserdir. Müderrislik yapan, Kudüs, Şam, Mekke kadılıklarında bulu-

nan ve Anadolu kazaskeri olan Ahmed Nazif Efendi'nin bundan başka mensur-manzum yirmiyeye yakın eseri vardır (Levend, s. 373-374). *Riyâzû'n-nükabâ* kısa bir mukaddimeyle başlamaktadır. Müellif burada Kâtib Çelebi ve Müstakimzâde'nin eserlerinden etkilenererek bir yâdigâr bırakmak arzusunun kapıldığını söyler; Osmanlılar'da bu konuda bir eser bulunmadığını ve sâdât-ı kirâma duyduğu muhabbetle böyle bir eser ortaya koymayı düşündüğünü belirtir. Ayrıca Ârif Hikmet Beyefendi'nin kitabına ortaya çıkmasını vesile olduğunu ifade eder.

Eserin nakîbüleşrafların biyografisine ayrılan kısmı "Zîkr-i Zuhûr-ı Nasb-ı Nikâbet" başlığını taşır. Burada nikâbet makamının tarihçesinin ardından ilk nakîbüleşraf Seyyid Mahmud Efendi'den (ö. 944/1537 [?]) başlayıp Seyyid Abdürrahim Efendi'ye kadar elli altı nakîbüleşrafın biyografisine yer verilir. Telif tarihi belli olmayan kitapta son nakîbüleşraf Abdürrahim Efendi'nin biyografisinde nikâbet görevine devam ettiği bildirildiğine göre eserin onun görevde bulunduğu 14 Haziran 1834 ile 9 Ocak 1837 tarihleri arasında yazıldığı anlaşılmaktadır. *Riyâzû'n-nükabâ*'nın bilinen dört nüshası vardır (bk. bibl.). Bunlardan Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı nüshada (Esad Efendi, nr. 2275) boş bırakılmış kısımların yanında bazı karalama, düzeltme ve derkenarların bulunması dolayısıyla bunun müellif hattı olması ihtimali yüksektir.

Riyâzû'n-nükabâ'nın Topal Rifat Efendi'nin *Devhatü'n-nükabâ*'sına kaynaklık ettiği şüphesizdir. Ancak Rifat Efendi, altı nakîbüleşraf ilâvesiyle hazırladığı çalışmasında *Riyâzû'n-nükabâ* ve müellifinden bahsetmemektedir. Her iki eserde yer alan bilgiler arasında önemli farklılıklar vardır. Bununla birlikte Rifat Efendi'nin *Riyâzû'n-nükabâ*'yı görmediğini ve incelemeyeceğini söylemek zordur. Fakat Rifat Efendi'nin bazı küçük değişikliklerle *Riyâzû'n-nükabâ*'yı aktarıp esere kendi zamanına kadar gelen altı nakîbüleşrafı eklediği bilgisi de (*DiA*, IX, 230) doğru görünmemektedir. *Devhatü'n-nükabâ*'nın kaynakları arasında Mehmed Mecdî Efendi'nin *Hadâiku's-şekâik*'i, Nev'îzâde Atâî'nin *Hadâiku'l-hakâik*'i, Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'sı, Müstakimzâde'nin *Devhatü'l-meşâyih*'i ve Süleyman Fâik'in *Sefînetü'r-rüesâs*'ı bulunmaktadır. Hemen hemen aynı kaynaklardan istifade edilmesi iki eser arasında bir benzerlik olduğu intibahını uyandırır da dikkatli bir karşılaştırmada Rifat Efendi'nin adı geçen kaynakları temel olarak aldığı farkedilir (kaynakla-

rın mukayesesi için bk. Ahmed Rifat Efendi, *Osmanlı Toplumunda Sâdât-ı Kirâm ve Nakibüleşrâflar: Devhatü'n-nukabâ*, s. 36-45). Bu konuda iki eser arasındaki fark, *Devhatü'n-nukabâ* müellifi kaynağını aynen veya çok az değişiklikle muhtasaran iktibas ederken Nazif Ahmed'in kısmen muhtasar olarak, fakat kendi cümleleriyle eserine aktarmasından ibarettir. *Riyâzü'n-nukabâ*'nın dili devrine göre oldukça ağır olup üslûbu yer yer süslü nesre yaklaşıktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Nazif Efendi, *Riyâzü'n-nukabâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2275, 2276; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4590; Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 723; Ahmed Rifat Efendi, *Devhatü'n-nukabâ*, İstanbul 1283; a.mlf., *Osmanlı Toplumunda Sâdât-ı Kirâm ve Nakibüleşrâflar: Devhatü'n-nukabâ* (haz. Hasan Yüksel – M. Fatih Köksal), Sivas 1998; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, s. 373-374; Ali Emîrî, "Hâdim ve Hâfız-ı Emânet-i Mübâreke Hulefâ-yi Osmâniyyenin Şeref-i Silsile-i Siyâdetleri", *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, sy. 19, İstanbul 1330, s. 417-435; Mehmet İpşirtli, "Devhatü'n-nukabâ", *DİA*, IX, 230.

M. FATİH KÖKSAL

RİYÂZÜ'S-SÂLİHİN

(رياض الصالحين)

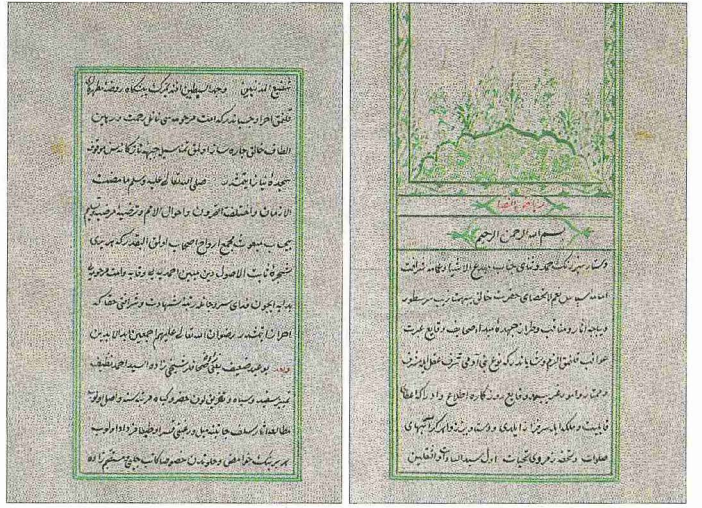
Nevevî'nin

(ö. 676/1277)

bir müslümanın günlük hayatında ihtiyaç duyacağı âyet ve hadisleri derlediği eseri.

Tam adı *Riyâzü's-şâlihîn min hadîsi sey-yidi'l-mürselîn*'dir. 14 Ramazan 670 (14 Nisan 1272) tarihinde tamamlanmış olup on sekiz bölüm, 400'e yakın bab ve 1900 civarında hadisten meydana gelmektedir. Bazı bölüm ve babları onlarca hadisten, bazıları birkaç hadisten oluşan eserde konuların niteliği sebebiyle pek çok mükerrem hadis vardır. Bölümlerin ve özellikle babların dikkat çekici yanı her birinin sıralanışındaki fikrî insicam ve mükemmel iç düzendir. Babların adlandırılmasındaki işabet müellifin hadis kitaplarında yer alan rivayetleri büyük bir vukufla değerlendirdiğini, Kur'an ve Sünnet'in muhtevasına vâkıf olduğunu göstermektedir. Eser sadece bir hadis mecmuası değil Nevevî'nin yaşadığı dönemde toplumun ve İslâm coğrafyasının meselelerini ortaya koyan bir belge, ferdin ve cemiyetin ihtiyaçlarına İslâm'ın iki ana kaynağı ışığında çözüm üretme yollarını anlatması açısından âlimler, yöneticiler ve halk için bir rehber niteliğindedir. Bir diğer özelliği de her konuyu âyet ve hadislerle ele almasıdır.

Riyâzü'n-nukabâ'nın ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2275)

Nevevî, *Riyâzü's-şâlihîn*'e aldığı hadislerin çoğunu *Kütüb-i Sitte*'den seçmiş, bunların dışında kalan hadisleri İmam Mâlik'in *el-Muvaftâ*'ı, Ebû Bekir el-Humeydî'nin *el-Cem' beyne's-Şaḥîḥayn*'ı, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i, Hâkim en-Nisâbü'rî'nin *el-Müstedrek*'i ve Dârimî ile Dârekutnî'nin *es-Sünen*'lerinden derlemiş, hadislerin sened zincirini çıkararak sahâbî râvinin adını vermekle yetinmiştir. Kitapta hadis metinleri kaynaklarda geçtiği gibi nakledilmiş, her hadisin sonunda kaynağı belirtilmiş ve hadisle ilgili değerlendirmeler oradan aynen alınmış, bazı hadislerin ve râvilerin değerlendirilmesi Nevevî tarafından yapılmıştır. Hadislerde geçen garîb kelime ve tabirlerin bir kısmı açıklanmış, fazla uzun hadisler bazan kısaltılmış, çok az sayıda hadis mâna ile rivayet edilmiştir. Nevevî, *Riyâzü's-şâlihîn*'e aldığı hadislerin sahih olduğunu söylemekteyse de eserde az sayıda zayıf hadisin bulunduğu kaydedilmekte, bazıları bunların üç kadar, bazıları ise elli kadar olduğunu ileri sürmektedir. Nâsırüddin el-Elbânî ve Şuayb el-Arnaût yaptıkları neşirlerde zayıf rivayetlerin zayıflık derecelerini belirtmiş, ancak bunların eserin değerini azaltmadığına işaret etmişlerdir. İçerdiği hadislerin büyük kısmı Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-şâḥiḥ*'lerinden seçilen *Riyâzü's-şâlihîn*, İslâm dünyasında müslümanların el kitabı olma özelliğini korumuş, bu sebeple Kur'an-ı Kerim'den sonra en çok okunan kitap olduğu söylenmiştir.

Çok sayıda yazma nüshası bulunan eserin ilk basımı 1302'de (1885) Mekke'de gerçekleştirilmiş, daha sonra seksenden fazla neşri yapılmıştır. Bunlar arasında Mustafa Muhammed Amâre (Kahire 1375), Ridvân Muhammed Ridvân (Kahire 1379), Ab-

dülâziz Rebâh ve Ahmed Yûsuf ed-Dek-kâk (Dımaşk 1396), Nâsırüddin el-Elbânî (Beyrut 1406), Ahmed Râtîb Hammûş (Dımaşk-Beyrut 1408/1987), Şuayb el-Arnaût (Beyrut 1407/1987) ve Fârûk Hamâde (Kahire 1409) tarafından yapılanları önemlidir. *Riyâzü's-şâlihîn* üzerine yapılan şerh çalışmalarının ilki ve en meşhuru İbn Allân'ın *Delîlü'l-fâlihîn li-turuḳi Riyâzi's-şâlihîn*'idir (nşr. Mahmûd Hasan, I-VIII, Kahire 1347, I-IV, 1385/1966). Süleyman Dervîş Âmir, *Delîlü'l-fâlihîn*'den seçtiği hadislere *En-vâr min hedyi'n-nübüvve: Tâ'ife mine'l-eḥâdîsi'n-nebeviyye muhtâre min kitâbi Delîli'l-fâlihîn li-turuḳi Riyâzi's-şâlihîn* adını vermiştir (Tanta 1987). Hüseyin Abdülmecid Hâşim'in *Şerḫü Riyâzi's-şâlihîn*'i (I-II, Kahire 1390/1970) daha çok talebelere hitap etmektedir. Mustafa Saîd el-Hın, Mustafa el-Bugâ, Muhyiddin Mestû, Ali eş-Şürbecî ve Muhammed Emîn Lutfî'den oluşan bir komisyonca hazırlanan *Nüzhetü'l-müttakîn şerḫü Riyâzi's-şâlihîn* kısa fakat önemli bir şerhtir (Beyrut 1397/1977). Subḥî es-Sâlih'in *Menhelü'l-vâridîn şerḫü Riyâzi's-şâlihîn*'i ise bazı kelime açıklamalarının ibaret titiz bir neşirdir (Beyrut 1977). Ebû Usâme Selîm b. İd el-Hilâlî'nin *Behcetü'n-nâzurîn şerḫü Riyâzi's-şâlihîn*'i (I-III, Demâm 1415/1994), Abdülkâdir İrfân b. Selîm el-Aşşâ Hassûne ed-Dımaşki'nin *Ravzâtü'l-müttakîn şerḫü Riyâzi's-şâlihîn*'i (I-IV, Beyrut 1417/1996), Muhammed b. Sâlih el-Useymin'in *Şerḫü Riyâzi's-şâlihîn*'i de (I-IV, Kahire 1422/2001) burada zikredilebilir. *Riyâzü's-şâlihîn*'in bugüne kadar yapılan en geniş şerhi ise M. Yaşar Kandemir, İsmail L. Çakan ve Raşit Küçük tarafından hazırlanan *Riyâzü's-sâlihîn, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri* adlı çalışmadır (I-VIII, İstanbul 1997).